

Aviz al Comitetului Economic și Social European privind „Familia și evoluția demografică”

(2007/C 161/19)

Comitetul Economic și Social European a primit o scrisoare de sesizare, la 19 octombrie 2006, din partea viitoarei președinții germane cu privire la *Familia și evoluția demografică*.

Biroul Comitetului consideră ca fiind oportună elaborarea unui aviz care să integreze și Comunicarea Comisiei: „Viitorul demografic al Europei — de la provocare la oportunitate”, COM(2006) 571 final, cu privire la care, la 12 octombrie 2006, Comisia, în conformitate cu articolul 262 din Tratatul de instituire a Comunității Europene, a hotărât să consulte Comitetul Economic și Social European.

Secțiunea pentru ocuparea forței de muncă, afaceri sociale și cetățenie, însărcinată cu pregătirea lucrărilor Comitetului pe această temă, și-a adoptat avizul la 22 februarie 2007. Raportor: dl BUFFETAUT.

În cea de a 434-a sesiune plenară, care a avut loc la 14 și 15 martie 2007 (ședința din 14 martie), Comitetul Economic și Social European a adoptat prezentul aviz cu 120 voturi pentru, 1 vot împotriva și 5 abțineri.

1. Recomandări și propuneri

1.1 Reacția față de o situație fără precedent

1.1.1 Articolul 33 din Carta Drepturilor Fundamentale leagă participarea Uniunii Europene la dezbaterile și propunerile în materie de politică familială, chiar dacă este clar că, din motive de eficacitate și subsidiaritate, definirea concretă a politicilor și a punerii lor în aplicare revine statelor membre și colectivităților locale, sau chiar serviciilor publice și întreprinderilor.

1.1.2 În Cartea sa verde publicată la 16 martie 2005, Comisia calificase, pe drept cuvânt, situația demografică europeană actuală ca fiind un fenomen „fără precedent”. Comunicarea din 10 octombrie 2006 subliniază faptul că este vorba despre „una dintre cele mai importante provocări cu care Uniunea Europeană se va confrunta în următorii ani”. Nu ne putem mulțumi cu simple constatări, prin urmare singura întrebare pertinentă este „ce se poate face pe plan comunitar?”, în special în domeniul politicilor familiale și al reconcilierii vieții de familie cu viața profesională. Trebuie subliniat faptul că și Consiliul European a lansat un apel pentru o importanță politică europeană în favoarea familiilor.

1.1.3 Comitetul Economic și Social European preconizează un program de studii, acțiuni de informare, propuneri și monitorizare; în general, studiile de impact, care sunt astăzi obligatorii pentru orice propunere legislativă, ar trebui să integreze impactul asupra familiilor atunci când acestea pot fi interesate în mod direct. Aceste studii trebuie corelate cu celelalte domenii importante de acțiune socio-economică ale Uniunii Europene, precum ocuparea forței de muncă, creșterea economică, evoluția energetică și consecințele acesteia.

1.2 Program de studii

1.2.1 Pentru a răspunde în mod adecvat schimbărilor demografice, factorii de decizie politică pe plan european, național și

local au nevoie de un diagnostic aprofundat al evoluțiilor demografice. Primul forum demografic european care a avut loc în octombrie 2006 este o inițiativă excelentă care merită să fie permanentizată prin organizarea periodică a unui astfel de forum.

1.2.2 Este, de asemenea, necesar să se studieze în detaliu evoluțiile demografice (geografia populației, mișcarea naturală, mișcarea migratorie, componența pe vârstă și sex, creșterea speranței de viață ...) și cauzele acestora (factori economici, sociali, culturali, de mediu, dificultatea reconcilierii vieții de familie cu cea profesională, situația femeilor și a mamelor pe piața muncii, flexibilitatea locurilor de muncă din motive familiale, importanța riscurilor și a exigențelor vieții profesionale ...), ținând cont de diversitățile naționale și regionale. Este esențial ca aceste studii să fie realizate în mod independent, deoarece rezultatele lor pot repune în discuție politici naționale.

1.2.3 Se pot elabora studii comparative privind diferitele sisteme fiscale sau sociale, pentru a ajuta femeile și bărbații să își reia locul de muncă după ce s-au ocupat de educația copiilor, precum și privind instrumentele de oferire a unor stimulente bărbaților în sensul de a-și asuma în comun responsabilitățile familiale. Ar fi, de asemenea, interesant de studiat diferitele sisteme de stimulente fiscale care permit dezvoltarea de servicii publice sau private pentru familii, accesibile tuturor.

1.2.4 Familiile care se confruntă cu situații deosebite (femei singure cu copii, copii cu handicap, dependența părinților în vârstă, familii de imigranți care au dificultăți de integrare etc.) trebuie să facă și ele obiectul unor studii precise.

1.2.5 Îmbătrânirea (⁽¹⁾), cu diferitele ei tipuri și cu numeroasele diversități geografice, va trebui să facă obiectul unor studii specifice luând în considerare, în special, impactul ei asupra vieții și politicilor familiale. Aceasta a fost în principal apreciată sub

(¹) În demografie, îmbătrânirea populației se definește ca fiind creșterea proporției de persoane în vârstă în cadrul populației, însoțită, în general, de scăderea proporției de persoane tinere. În ceea ce privește creșterea numărului de persoane în vârstă, aceasta este desemnată prin termenul „gerontocrestere”. În funcție de țară sau teritoriu și de perioadele luate în calcul, îmbătrânirea populației și gerontocresterea nu sunt neapărat concomitente, ci pot diferi în funcție de combinația cauzelor respective.

aspectul raporturilor dintre părinți/copii mici și adolescenți. De acum înainte, acest lucru trebuie, de asemenea, studiat sub aspectul raporturilor dintre copiii/părinți vârstnici, în special cu privire la organizarea timpului de lucru și la sprijinul din partea colectivității.

1.2.6 Va trebui, de asemenea, să se examineze modul în care, pe viitor, lucrătorii în vârstă, care au o sănătate mai bună, sunt mai dinamici, mai independenți vor putea participa, într-o mai bună măsură și pe o perioadă mai lungă, la viața familială, economică și socială, mai ales prin adaptarea locurilor de muncă și printr-o participare mai activă la viața comunității și la relațiile dintre generații (de exemplu prin implicarea persoanelor mai în vârstă în activitatea școlilor, a creșelor sau a căminelor). Familia nu este compusă doar din părinți și din copii, ci și din bunici, care au adesea un rol important de ajutorare și de sprijin (supravegherea copiilor, sprijin material etc.).

1.2.7 În cel de-al șaptelea program-cadru al Comunității Europene privind activitățile de cercetare, dezvoltare tehnologică și activități demonstrative (2007-2013), ar fi necesară îmbogățirea conținutului cercetării socio-economice și o mai bună dotare din punct de vedere financiar pentru a întări cercetarea în domeniul demografic ⁽²⁾.

1.3 Informare

1.3.1 Comisia ar trebui să stabilească un veritabil registru european al bunelor practici în materie de politici familiale, de reconciliere a vieții de familie cu cea profesională, de politici de egalitate între bărbați și femei și de politici specifice în favoarea mamelor și a taților care participă integral la responsabilitățile familiale. Ar trebui să li se propună statelor membre experiențele reușite din întreaga Europă, pentru a le permite cuplurilor realizarea dorințelor lor nesatisfăcute de a avea copii (numărul de copii pe cuplu se situează la 1,5, în timp ce aspirațiile în acest domeniu, conform celor mai recente studii, ar fi net mai mari).

1.4 Propuneri

1.4.1 Impactul modificărilor demografice nu va putea fi redus considerabil decât prin punerea în aplicare, în timp util, a unei întregi serii de măsuri coordonate, privind politica socială, politica economică și de mediu, politica familială, politica de egalitate între femei și bărbați, ceea ce presupune, în același timp, o perspectivă globală și o combinație între cele mai eficiente politici. Cu privire la acest aspect, Uniunea Europeană ar trebui să prezinte un plan de acțiune pe mai mulți ani care să propună măsurile verificate de practica statelor membre în materie de politici familiale și de reconciliere a vieții de familie cu viața profesională.

⁽²⁾ A se vedea avizul CESE din 15.9.2004 pe tema „Către al 7-lea program-cadru pentru cercetare: nevoile de cercetare în domeniul schimbărilor demografice — calitatea vieții persoanelor în vârstă și nevoile tehnologice”, raportor dna HEINISCH (JO C 74, 23.3.2005, pp. 44-45).
http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/fr/oj/2005/c_074/c_07420050323fr00440054.pdf.

1.4.2 Ținând cont de faptul că, în ceea ce privește demografia, politicile aplicate produc efect doar pe termen lung, Uniunea Europeană trebuie să sublinieze urgența situației și să le propună statelor membre să întreprindă acțiuni în materie de politică durabilă a familiei.

1.4.3 Metoda deschisă de coordonare ar trebui să devină un instrument de comparație în materie de politică familială, de egalitate între femei și bărbați, de politică economică și socială, care să îi permită Uniunii Europene păstrarea a ceea ce este mai bun din diversitatea culturală a statelor sale membre și din politicile lor naționale.

1.4.4 Ca măsură forte, Consiliul European, Parlamentul și Comisia ar trebui să promoveze, respectând principiul subsidiarității, semnarea unui Pact european pentru familie între statele membre, care ar putea cuprinde următoarele angajamente:

- afirmarea voinței statelor membre de a pune în aplicare politici care să răspundă așteptărilor populației cu privire la numărul de copii doriți de cuplurile din cadrul Uniunii Europene. Aceste politici ar trebui să se concretizeze, de pildă, prin prestații financiare directe, adaptări fiscale și oferte de echipamente publice sau private (diverse forme de creșe, inclusiv creșe de întreprinderi sau interîntreprinderi, de exemplu), de școli cu orar continuu și de servicii solvabilizate; în această privință, nu este importantă doar cantitatea, ci și calitatea echipamentelor;
- fixarea unui prag al bugetelor publice destinate copiilor și familiilor, așadar investițiilor pentru viitor, pentru a evita o eventuală reducere a acestora prin costurile totale ale creșterii numărului de persoane în vârstă, care riscă să fie considerate prioritare de către un electorat cu o vârstă tot mai înaintată;
- garanția promovării unui mediu favorabil familiilor, părinților și copiilor, implicând punerea în aplicare într-adevăr a acestei idei deja vechi și rareori realizate a facilitării și a reconcilierii vieții de familie cu viața profesională, cu asigurarea unei egalități reale între femei și bărbați, ținând seama, în mod real, de evoluțiile modurilor de viață și de muncă (orarele neregulate, distanțele, prețul ridicat al locuințelor în centrul orașelor, lipsa infrastructurii pentru copiii mici etc.);
- un angajament de continuitate și durabilitate a măsurilor luate în favoarea copiilor și a familiilor, deoarece stabilitatea acestui tip de politici reprezintă una dintre cheile succesului lor. Un astfel de angajament ar trebui să însemne menținerea în timp a nivelului relativ al cheltuielilor destinate tinerilor, în raport cu cheltuielile de sănătate și pensionare, a căror creștere pare inevitabilă ținând cont de îmbătrânirea populației. Este deosebit de important să se asigure o dezvoltare a noilor generații în cele mai bune condiții posibile. Aceasta înseamnă că trebuie să se mențină și să se îmbunătățească

sănătatea și securitatea copiilor, să li se ofere tuturor o educație de înaltă calitate, să se propună sisteme de ajutor și de sprijin pentru părinți, pentru ca aceștia să le poată satisface nevoile și să depășească greutățile. O atenție cu totul deosebită ar trebui acordată familiilor și copiilor care trăiesc în condiții de sărăcie accentuată, celor care au nevoie să fie sprijiniți și celor provenind din familii de imigranți. Constatând îmbătrânirea populației europene și estimând că reînnoirea generațiilor este indispensabilă pentru supraviețuirea continentului, CESE reamintește că resorbirea șomajului masiv, accesul la locuri de muncă durabile pentru grupa de vârstă 25-35 ani și siguranța reală a locurilor de muncă în general, ar trebui să permită finanțarea perioadei de pensie, activă sau nu.

1.4.5 Ființa umană nu este doar producător și consumator. Ea are și o dimensiune socială și afectivă care constituie demnitatea sa. Orice politică într-adevăr umanistă trebuie nu doar să țină cont, ci să și protejeze această dimensiune esențială a vieții umane. Politicile familiale își aduc aportul din plin la dezvoltarea persoanelor și la armonia societăților. Adoptând un Pact european pentru familie, Uniunea Europeană își va demonstra fidelitatea față de angajamentele din Carta Europeană a Drepturilor Fundamentale.

2. Introducere

2.1 După Cartea sa verde „Confruntarea cu schimbările demografice, o nouă solidaritate între generații”⁽³⁾, Comisia publică o nouă comunicare intitulată „Viitorul demografic al Europei — de la provocare la oportunitate”, arătând astfel importanța pe care o acordă acestei probleme determinante pentru viitorul Uniunii Europene.

2.2 Trebuie să recunoaștem că, până la Tratatul de la Nisa, statele membre au fost destul de rezervate cu privire la acest subiect, chiar dacă de aproape douăzeci de ani specialiștii în demografie au încercat să atragă atenția politicianilor asupra „iernii demografice” care se anunță și asupra dificultăților pe care aceasta le-ar cauza. Nu putem decât să regretăm că reacția a fost atât de tardivă, deși atenționările au fost numeroase și repetate, și că trebuie, de acum înainte, să facem față unei veritabile crize demografice.

2.3 De zece ani încoace, Comisia continuă să sublinieze importanța fenomenului care ar putea face perimate toate obiectivele Strategiei Lisabona, dând astfel dovadă de o luciditate demnă de salutat.

2.4 Într-adevăr, fără a da dovadă de un pesimism excesiv, chiar dacă rata natalității nu este singura condiție a dinamismului statelor membre și trebuie să fie însoțită de o dezvoltare a competențelor, a formării și a creativității diferitelor generații, situația demografică a Uniunii Europene constituie, cu toate acestea, un obiectiv major pentru dezvoltarea sa economică viitoare și pentru echilibrul său social.

2.5 Lipsa forței de muncă calificate poate limita amploarea creșterii productivității, dacă nu se acordă atenția necesară calității muncii și modernizării practicilor profesionale. De fapt, meseriile de viitor și calificările profesionale pe care acestea le-ar necesita sunt diferite de cele actuale, ceea ce subliniază importanța învățării pe tot parcursul vieții. Din păcate, aproximativ șaptesprezece milioane de persoane din Uniunea Europeană nu beneficiază de locuri de muncă, la care trebuie adăugate persoanele obligate să accepte un loc de muncă cu fracțiuni de normă, în absența unuia cu normă întreagă. Una dintre mizele majore pentru Uniune este aceea de a le permite acestor persoane să regăsească un loc de muncă stabil, ceea ce, într-o oarecare măsură, ar permite reducerea impactului negativ, pe plan economic, al diminuării populației active europene.

2.6 Schimbarea demografică are loc după perioada pe care demografia o numește „tranziția demografică”. În cadrul acestei perioade s-a înregistrat o scădere considerabilă a mortalității, în special a mortalității infantile și materne. Acest fenomen este însoțit de o scădere a ratei natalității corelată cu o scădere a mortalității, precum și cu o creștere considerabilă a speranței de viață la naștere.

2.7 „Tranziția demografică” și apoi creșterea speranței de viață a vârstnicilor (din anii 1970 în Europa) sunt progrese extrem de pozitive. Dar este bine să se asigure înlocuirea generațiilor, pentru ca echilibrul dintre nașteri și decese să nu fie rupt pe termen lung, ceea ce nu este cazul în Europa. Într-adevăr, în numeroase state membre, numărul de decese depășește numărul de nașteri.

2.8 Atingerea unei vârste înaintate în cele mai bune condiții posibile este un bun prețios care va rămâne un obiectiv pentru viitor. Această evoluție va provoca o creștere a cheltuielilor privind asistența medicală și socială, dar va necesita și crearea de noi servicii și bunuri pentru persoanele în vârstă. Aceasta va conduce, de asemenea, la dezvoltarea productivității populației active și la prelungirea activității vârstnicilor, dintre care unii sunt excluși din activitatea profesională, împotriva voinței lor.

2.9 Fără îndoială, în unele țări europene imigrația compensează și va continua să compenseze parțial deficitul demografic, cu condiția de a fi însoțită de programe de integrare pentru migranți (învățarea limbilor străine, formarea profesională etc.)⁽⁴⁾. Totuși, aceasta nu constituie singurul răspuns la provocarea demografică, deoarece aici nu este vorba numai despre cantitatea de mână de lucru necesară Europei, ci și despre o problemă umană și societală. În plus, nu se poate pune problema privării țărilor în curs de dezvoltare de potențialul lor uman, în special de resortisanții lor cei mai bine formați și cei mai calificați. Uniunea Europeană trebuie să găsească pe plan intern și mijloacele de rezolvare a problemelor demografice cu care se confruntă.

⁽⁴⁾ A se vedea avizul CESE din 13.9.2006 pe tema „Imigrarea în cadrul UE și politicile de integrare: colaborarea între guvernele regionale și locale și organizațiile societății civile”. Raportor: dna PARÍZA CASTANOS (JO C 318, 23.12.2006).

⁽³⁾ COM(2005) 94 final.

3. Comunicarea Comisiei din octombrie 2006

3.1 Comisia reamintește de la început un aspect deseori neglijat în dezbateră creată în jurul acestui subiect: un aspect al îmbătrânirii populației, pe care demografia îl numește îmbătrânirea „de sus în jos”, reprezintă o veste bună, deoarece este semnul prelungirii speranței de viață a vârstnicilor și, prin urmare, al unor progrese considerabile pe plan medical, social și economic.

3.2 Această longevitate crescută apare în vreme ce se constată în Europa o scădere a natalității. De aici rezultă că situația demografică europeană se caracterizează prin patru elemente:

- prelungirea speranței de viață;
- numărul mediu redus de copii pe femeie (1,5 pentru Europa celor 27);
- declinul natalității din ultimele decenii;
- un flux puternic de imigrare.

3.3 De aici rezultă că populația Uniunii Europene ar putea să scadă ușor, dar, mai ales, că va deveni mai vârstnică odată cu apropierea de vârsta pensionării a generațiilor de *baby-boom*-eri din perioada postbelică.

3.4 Reprezentările în perspectivă ale Comisiei merg până în 2050 și, prin definiție, se bazează pe estimări statistice. Comisia consideră că aceste reprezentări în perspectivă ar trebui să servească în principal ca instrument de sensibilizare a opiniei publice și de stimulare a dezbaterii.

3.5 După estimările Comisiei, în 2050, ar putea să existe în Uniunea Europeană două persoane active pentru fiecare persoană în vârstă de 65 ani sau peste, în timp ce astăzi, raportul este de patru persoane active pentru o persoană în vârstă de 65 ani sau peste.

3.6 Pornind de la aceste estimări, Comisia constată că îmbătrânirea populației ar putea avea un impact puternic asupra pieței muncii, productivității și creșterii economice, precum și asupra protecției sociale și finanțelor publice.

3.7 Într-o primă fază, gradul de ocupare a femeilor și a lucrătorilor cu vârsta cuprinsă între 55 și 64 de ani ar putea să crească (până în 2017), dar nu va fi vorba decât despre un respiro, după care schimbarea demografică va apăsa cu toată greutatea asupra creșterii economice.

3.8 Astfel, rata medie de creștere anuală a PIB-ului Uniunii Europene ar putea să scadă mecanic odată cu îmbătrânirea populației și să treacă de la 2,4 % în perioada 2004-2010 la doar 1,2 % între 2030 și 2050, ceea ce ar însemna sfârșitul ambițiilor și al obiectivelor Strategiei Lisabona.

3.9 În același timp, dacă nu se întreprinde nimic, îmbătrânirea ar putea duce la creșteri semnificative ale cheltuielilor publice (pensii, sănătate și servicii pentru persoanele în vârstă)

care, adâncind deficitele bugetare, ar determina o spirală a datoriei publice insuportabilă.

3.10 Pentru Comisie, pusă în fața acestor dificultăți anunțate, se pune problema de a ne imagina ce sprijin poate să ofere Uniunea Europeană statelor membre în cadrul unei strategii pe termen lung a cărei punere în aplicare, în drept și în practică, depinde în principal de dorința politică și de competențele statelor membre.

3.11 Comisia propune direcții de gândire și de acțiune pertinente, dar destul de vagi sau de generale, în măsura în care competențele în materie le aparțin statelor membre sau chiar colectivităților locale.

3.12 Propunerile formulate se referă la politica familială în scopul de a favoriza reînnoirea demografică, în special prin îmbunătățirea modalităților de reconciliere a vieții profesionale cu viața privată și cea de familie (dezvoltarea sistemelor de supraveghere a copiilor și a concediilor parentale, creșterea flexibilității organizării muncii, organizarea unui forum demografic anual).

3.13 De asemenea, se recomandă măsuri care vizează creșterea gradului de ocupare a lucrătorilor în vârstă de peste 55 ani și a productivității în Europa, precum și dispoziții care vizează o mai bună organizare a migrațiilor legale și integrarea migranților legali.

3.14 În sfârșit, Comisia preconizează elaborarea unei game suficient de variate de instrumente financiare pentru a salva sistemele de pensii, din care fac parte în special acumularea economiilor și capitalului privat, pentru ca persoanele să poată stabili cu o mai mare autonomie nivelul veniturilor de care doresc să beneficieze la pensie; ceea ce presupune o funcționare eficientă și transparentă a piețelor financiare și, în special pentru fondurile de pensii, o supervizare de o calitate excelentă.

3.15 Îmbătrânirea Europei duce la modificarea mentalităților, precum și a sistemelor de protecție socială și de politici familiale, pentru că, într-adevăr, este vorba despre transformarea unei provocări în oportunitate.

3.16 În măsura în care Uniunea Europeană nu are competențe proprii în domeniul aflat în dezbateră, Comisia nu a putut decât să se limiteze la enunțarea unor principii generale. De altfel, este destul de greu de conceput modul în care Uniunea Europeană ar putea avea competențe operaționale în acest domeniu, deoarece soluțiile posibile variază în funcție de situațiile din fiecare stat și de obiceiurile și tradițiile sociale și culturale proprii fiecărui popor. Mai mult, punerea concretă în aplicare a anumitor măsuri, de exemplu, dezvoltarea unor sisteme de supraveghere a copiilor, nu se poate organiza decât pe plan local, cât mai aproape de familii. Nu este mai puțin adevărat faptul că o mobilizare la nivel european pentru a face față provocării demografice este necesară și chiar urgentă.

3.17 Președinția germană, care și-a exprimat interesul pentru comunicarea Comisiei, a dorit ca aspectul referitor la politica familială să fie aprofundat și a solicitat Comitetului Economic și Social European să studieze în ce măsură o politică durabilă a familiei ar putea contribui la dezvoltarea economică și socială a Europei.

4. Familia, o realitate umană care s-a adaptat la evoluțiile economice și sociale

4.1 În două secole, mutațiile politice, economice și sociale considerabile pe care le-a cunoscut Europa au afectat familia, modul de viață și sistemul de valori. Revoluția industrială și urbanizarea au modificat cadrul familial. Familia extinsă s-a redus, s-au dezvoltat noi forme de viață de familie, legăturile între generații s-au modificat, mentalitățile au evoluat, solidaritatea economică s-a schimbat sau s-a estompat și, în același timp, independența economică în creștere a femeilor a sporit nivelul de trai al familiilor cu două venituri profesionale.

4.2 Modurile de viață de familie s-au modificat și diversificat. Acum există mai puține căsătorii, iar acestea sunt mai tardive. Numărul de copii născuți în afara căsătoriei a crescut, precum și numărul de adopții, în special de copii neeuropeni. Numărul de divorțuri a crescut, precum și cel al noilor familii cu copii născuți dintr-o căsnicie anterioară. Numărul părinților izolați, în principal femei, crește, iar aceste familii, numite „monoparentale”, au adesea o situație materială dificilă. Situația familiilor care se ocupă de creșterea copiilor cu handicap implică dificultăți deosebite care necesită atenția specială a instituțiilor publice. S-au dezvoltat noi rețele familiale pentru a se crea o înțajutorare bazată pe solidaritate și pe legături de prietenie (de exemplu creșele familiale). Numărul de persoane pe gospodărie a scăzut și tot mai multe persoane sau cupluri trăiesc singure și fără copii. Problema cuplurilor vârstnice, a rolului lor în societate și a sprijinului de care vor avea nevoie se va pune din ce în ce mai acut. Odată cu imigrarea, în Europa au apărut noi culturi familiale care sporesc complexitatea situațiilor familiale.

4.3 Într-o societate predominant rurală, familia se caracteriza printr-o triplă unitate: afectivă, economică și geografică. În practică, activitatea economică se derula, cel mai adesea, în același loc în care era stabilită familia: ferma, atelierul sau magazinul. Această triplă unitate s-a estompat sau a dispărut odată cu industrializarea și urbanizarea. În marea majoritate a cazurilor, locul vieții de familie este diferit de locul de muncă, iar membrii familiei nu lucrează în aceeași întreprindere, nici în același sector de activitate. Părinții sunt mai puțin prezenți acasă, ascendenții și colateralii locuiesc deseori la distanță mare și solidaritatea familială este mai puțin sistematică. Din acest motiv, unii copii sunt deseori lăsați singuri, dar majoritatea acestora rămân o perioadă mai lungă în familie decât înainte, în special datorită duratei mai lungi a studiilor și dificultăților cu care se confruntă tinerii pentru a-și găsi primul loc de muncă. Prezența tinerilor adulți, în jurul vârstei de 30 de ani, care încă locuiesc cu părinții și care depind de aceștia pe plan financiar, reprezintă un fenomen frecvent în unele state membre. Este evident, de asemenea, că un număr mult mai mare de copii beneficiază

astăzi de serviciile de îngrijire, serviciile sociale și de educație decât în trecut.

4.4 Dacă dorința de a avea legături afective puternice rămâne fundamentul familiei, astăzi la fel ca în trecut, deoarece este vorba de o aspirație umană universală, este limpede că unitatea economică și geografică a devenit o excepție (exploatații agricole, comerț tradițional, artizanat etc.) mai degrabă decât o regulă.

4.5 Viața contemporană a devenit mai complexă și, fără îndoială, mai individualistă. Valorile concurenței individuale au devenit un obiectiv foarte important, dar care, prea adesea, are tendința să primeze asupra valorilor de solidaritate.

4.6 În ciuda mutațiilor economice, a urbanizării și a priorității acordate individului în fața comunității, familia a supraviețuit și s-a adaptat, cu toate că a devenit mai fragilă. Aceasta corespunde, de fapt, unei aspirații naturale și fundamentale a umanității care caută afecțiunea, dragostea, înțajutorarea și solidaritatea. De altfel, sondajele realizate în rândul populației și, în special, în rândul tinerilor, dovedesc persistența acestei aspirații.

4.7 Cu toate acestea, în mod clar, unul dintre obiectivele majore este acela de a face posibilă și compatibilă viața profesională cu viața personală și de familie, atât pentru femei, cât și pentru bărbați, precum și de a răspunde cerințelor tot mai mari legate de responsabilitățile parentale.

4.8 Tocmai, datorită evoluției economice și sociale a societăților europene, există mai multe probleme cruciale pentru orice politică familială: îngrijirea și educarea copiilor, asistența și ajutorul pentru părinții în vârstă, sau chiar foarte în vârstă și dependenți, flexibilitatea organizării muncii, concediile parentale și cele pentru îngrijirea unui bolnav în familie, sprijinul la reluarea locului de muncă pentru părintele care și-a întrerupt cariera profesională pentru educarea copiilor, sprijinul sau ajutorul la educarea copiilor, care reprezintă viitorul societății, lupta împotriva sărăciei și a șomajului, sprijinul pentru familiile care suportă consecințele bolilor, alcoolismului sau ale altor dependențe nocive (droguri, tabagism etc.), lupta împotriva violenței domestice, sprijinul pentru familiile care au membri suferind de un handicap.

4.9 Într-adevăr, este necesar să se propună măsuri concrete și eficiente pentru a se evita o presiune prea puternică asupra tinerilor aflați la vârsta când pot deveni părinți. Faptul de a cere femeilor să aibă copii, să urmeze o carieră profesională și să își intensifice prezența pe piața forței de muncă implică necesitatea de a li se propune măsuri auxiliare necesare pentru facilitarea concilierii vieții de mamă și de familie cu activitatea profesională. Este necesară, de asemenea, elaborarea de măsuri ferme și eficiente pentru încurajarea implicării taților în viața de familie, a sentimentului responsabilităților paterne și a egalității în ceea ce privește obligația de îngrijire a copiilor într-un cadru familial. Acest lucru implică, de asemenea, elaborarea dispozițiilor din dreptul muncii, astfel încât să se permită părinților cu copii mici, inclusiv taților, să beneficieze de concedii parentale și să aibă un timp de lucru flexibil pentru a se ocupa de copii în statele membre care încă nu beneficiază de asemenea reglementări.

5. Familia, o realitate recunoscută și consacrată deja de Uniunea Europeană sub aspectul uman, economic și social al acesteia

5.1 Uniunea Europeană a dorit deja să-și marcheze, în mod oficial, interesul pentru familie. Într-adevăr, articolul 33 alineatul (1) din Carta Drepturilor Fundamentale prevede: „Protecția familiei este asigurată pe plan juridic, economic și social”. Această formulare implică faptul că familia, economia și organizarea socială nu sunt realități disjuncte sau total independente unele de altele. Dimpotrivă, ele interacționează și este responsabilitatea statelor membre să asigure protecția juridică, economică și socială a familiei.

5.2 Carta Drepturilor Fundamentale reiterează un text anterior, pe care toate statele membre l-au semnat, Declarația Universală a Drepturilor Omului, proclamată în 1948 de Organizația Națiunilor Unite, care prevede la articolul 16 alineatul (3): „Familia este elementul natural și fundamental al societății și are dreptul la protecție din partea societății și a statului”.

5.3 De altfel, Carta Europeană este și mai explicită în ceea ce privește legăturile existente între familie și economie, deoarece articolul 33 alineatul 2 stabilește ca obiectiv al Uniunii în acest domeniu „reconcilierea vieții de familie cu cea profesională”.

5.4 Astfel, într-un text care îi definește valorile fundamentale, Uniunea Europeană subliniază deja nu numai faptul că apreciază viața familială și viața profesională ca fiind deosebit de importante, ci, chiar mai mult, consideră că nu trebuie sau nu ar trebui să existe contradicții între ele.

5.5 În sfârșit, trebuie să remarcăm că, prin articolul 33, Carta Drepturilor Fundamentale legitimează rolul Uniunii Europene în materie de politică familială, cel puțin privind rolul de a stimula, de a atenționa, de a informa, și chiar de a incita la coordonare statele membre, cu respectarea principiului subsidiarității.

6. Familia ca sursă de prosperitate economică, de solidaritate socială și de echilibru afectiv

6.1 Se știe că perioada de mare creștere economică din cele trei decenii de după război a fost totodată și o perioadă de puternică creștere demografică, iar situația nu este întâmplătoare. Ca o condiție necesară, dinamismul demografic, menit să înlocuiască „iarna demografică” europeană, trebuie să fie însoțit de posibilitatea ca toate generațiile să-și dezvolte competențele, creativitatea și să atingă împlinirea personală, respectând mediul și echilibrul ecologic al planetei.

6.2 Familia este o comunitate economică fundamentală și legătura dintre familie și economie este firească. Familia, în calitate de comunitate, are nevoi care capătă o dimensiune economică sub mai multe aspecte: hrană, locuință, echipamente, acces la cultură și la divertisment, calitatea aerului și a apei etc. În unele state membre, familia este, de asemenea, o sursă de transferuri de venituri și de servicii sociale. Evident, aceasta reprezintă

una din forțele motrice ale economiei, atunci când membrii ei pot dispune de o putere de cumpărare decentă și durabilă.

6.3 A recunoaște că familia este o comunitate economică nu înseamnă nici reducerea ei strict la funcția economică, dar nici aprecierea ei numai sub aspect cantitativ. În cele din urmă, familia și economia contribuie la binele comun, la bunăstarea ființei umane, precum și la echilibrul afectiv ⁽⁵⁾.

6.4 În plus, familia conține elemente favorabile dezvoltării economice și echilibrului social sub cel puțin patru aspecte specifice:

— familia reprezintă un nucleu al solidarității afective, economice și sociale, care le face multora mai ușoară confruntarea cu vicisitudinile vieții economice. Atunci când persoanele afectate de șomaj pot beneficia de o susținere familială, psihologică și/sau financiară, acestea reușesc să facă mai ușor demersurile necesare pentru a găsi din nou un loc de muncă, pentru a alege un program de formare, eventual pentru a-și începe propria afacere, cu toate că șomajul rămâne o încercare grea și dificilă pentru întreaga familie;

— familia este o forță motrice economică directă, deoarece se află la originea a ceea ce economiștii numesc „capitalul uman”. În consecință, părinților trebuie să li se ofere tot sprijinul necesar în îndeplinirea rolului lor educativ. Costul real al „iernii demografice” care afectează Europa se face simțit, dacă luăm în considerare dificultățile viitoare, fie că este vorba despre finanțarea sistemului de pensii, despre depopularea zonelor rurale având ca urmare dispariția unor activități economice, precum și dificultățile privind asigurarea serviciilor publice, sau despre reducerea numărului de studenți în anumite profiluri de perspectivă; Investiția în capitalul uman poate relansa productivitatea și creșterea economică și poate contribui în mod durabil la evoluțiile sus-amintite;

— de asemenea, trebuie subliniat rolul familiei în formarea valorii „capitalului uman” datorită educației primite, valorilor transmise, sprijinului și stimulării oferite de părinți copiilor. Unele calități indispensabile în viața profesională, precum și în viața socială, se dobândesc mai întâi în cadrul familiei: respectul față de celălalt, sentimentul efortului depus, spiritul de echipă, toleranța, comportamentul social, autonomia responsabilă;

— în sfârșit, se poate afirma că familia este o forță motrice economică pe termen lung, pe măsură ce părinții își utilizează resursele economice pentru a satisface nevoile familiei. Responsabilitatea părintească în educarea copiilor și în pregătirea viitorului lor contribuie la economisire și investiții pentru viitor din punct de vedere financiar, imobiliar, al formării și al cunoașterii. De asemenea, părinții se vor mobiliza pentru a reduce poluarea din orice sursă, pentru a menține un mediu acceptabil pentru copiii lor. Majoritatea

⁽⁵⁾ A se vedea avizul exploratoriu al CESE, adoptat în sesiunea plenară din 14.3.2007, privind impactul economic și bugetar al îmbătrânirii populațiilor. Raportor: dna FLORIO.

copiilor primesc, în prezent, de la părinți și societate un capital mult mai semnificativ decât al părinților sau bunicilor la vremea acestora, sub formă de îngrijire, educație, sănătate, servicii sociale și de investiții imobiliare (pentru mulți, de asemenea, ca moștenire). În acest sens, economistul și demograful Alfred Sauvy a scris despre copil că „este un element activ al societății”. În această privință, se poate spune că familia determină introducerea unei dimensiuni istorice în viața persoanelor pe plan economic, social și afectiv.

6.5 Încă din epoca Renașterii, Jean Bodin scria că „nu există bogăție mai mare ca oamenii”. Toate statele membre ale Uniunii Europene recunosc aportul pozitiv al familiei pe plan uman, economic și social, precum și pe planul echilibrului afectiv, de aceea, într-un fel sau altul, toate au creat politici familiale. Sunt conștiente de faptul că viitorul popoarelor depinde de copiii acestora.

7. Politici familiale în întreaga Uniune Europeană, dar politici diferențiate

7.1 În întreaga Uniune Europeană, există politici familiale și politici pentru a asigura egalitatea dintre femei și bărbați și pentru a permite reconcilierea vieții profesionale cu viața socială și viața de familie. Cele trei aspecte sunt legate și formează un întreg coerent chiar dacă, în funcție de fiecare țară, accentul cade mai mult pe anumite aspecte decât pe altele. Indiferent de natura acestora, implicite sau explicite, ferme sau nu, acestea există în toate statele membre.

7.2 Motivațiile sunt variate: este vorba despre argumente uneori mai mult de ordin moral și civic, alteori mai mult de ordin economic sau politic. Dar starea de bunăstare morală, sanitară și educativă a copiilor reprezintă întotdeauna un element fundamental al politicilor familiale, la fel ca și grija de a le permite părinților să se dezvolte ocupându-se simultan de viața de familie, de viața profesională și de cea socială.

7.3 Asigurarea egalității între femei și bărbați în ceea ce privește viața profesională, dar și îndatoririle vieții de familie reprezintă un factor de inspirație pentru anumite politici familiale, mai ales în țările scandinave. Într-adevăr, măsurile privind reconcilierea vieții profesionale cu viața de familie, în contextul în care locul de muncă este la distanță mare de cămin, iar întreruperile de carieră profesională, datorate nașterii și educării copiilor, nu sunt întotdeauna acceptate și înțelese de către întreprinderi, reprezintă unul din elementele-cheie ale unei politici familiale durabile menite să permită primirea copiilor în societate.

7.4 Voința de a garanta egalitatea șanselor copiilor în societate poate, de asemenea, să susțină politicile familiale. Adesea, este vorba și despre compensarea constrângerilor economice și a îndatoririlor ce decurg din responsabilitățile familiale. Aceasta include diverse măsuri pentru combaterea dificultăților întâmpinate de tați, dar mai ales de mame, pe piața forței de muncă,

având în vedere obligațiile educative care le revin, mai ales în primii ani de creștere a copilului.

7.5 În alte cazuri, problema este abordată mai mult din perspectiva socială decât din cea familială. De aceea, trebuie organizată o redistribuire a veniturilor, pentru a combate sărăcia, fără a lega întotdeauna această politică de ideea de compensare a îndatoririlor familiale specifice.

7.6 În sfârșit, au existat politici orientate mai mult spre natalitate, care vizează explicit necesitatea de a relansa nașterile într-o Europă în care se nasc prea puțini copii.

7.7 Toate studiile realizate în Europa cu privire la relația dintre numărul de nașteri și un grad mare de încadrare în muncă a femeilor demonstrează că un nivel mai bun al indicelui sintetic de fertilitate este o consecință evidentă a posibilităților oferite pentru reconcilierea obligațiilor familiale cu viața profesională. S-ar putea obține rezultate mai bune în creșterea fertilității datorită măsurilor de încurajare, care le permit taților cu copii mici să împartă mai bine responsabilitățile familiale cu mamele. Este vorba despre un element important, care trebuie subliniat pentru tinerele generații.

7.8 Prelungirea duratei de viață, prelungirea duratei de formare a tinerilor și perioadele de formare pe tot parcursul vieții au modificat și vor modifica modurile de organizare a vieții profesionale și familiale. Este util să luăm în considerare metode de introducere a unei mai mari flexibilități în parcursurile de formare și în parcursurile profesionale pentru a face mai ușoară întemeierea unei familii, pentru cei care o doresc, fără a trebui să se renunțe la avansarea în cariera profesională.

8. Măsurile puse în practică în favoarea familiei și pentru promovarea egalității șanselor profesionale între femei și bărbați

8.1 În practică, liniile mari ale principalelor măsuri politice aplicate în favoarea familiilor sunt ajutoarele financiare directe și serviciile, fie subvenționate, fie gratuite, de supraveghere a copiilor (creșe, cămine, rețele de asistente maternale etc.). Trebuie vegheat ca aceste măsuri să favorizeze locurile de muncă și să promoveze reconcilierea vieții profesionale cu cea de familie. Este la fel de important ca serviciile de supraveghere a copiilor să fie deschise și accesibile tuturor.

8.2 Anumite politici sunt foarte mult axate pe infrastructura de supraveghere a copiilor, pe concedii parentale atractive în scopuri educaționale, pe o politică activă menită să permită reconcilierea activității profesionale cu viața de familie, precum și să faciliteze reinsertia profesională la încheierea concediilor parentale.

8.3 Alte politici pun accentul pe un regim fiscal favorabil pentru familiile care nu dispun decât de un singur venit și pe sistemele de alocații pentru părințele care rămâne acasă în perioada primilor ani de creștere a copilului.

8.4 Anumite țări îmbină ajutoarele financiare pentru compensarea cheltuielilor cu educația copiilor și măsurile menite să reconcilieze viața profesională și responsabilitățile care le revin părinților, în special prin concediile parentale, serviciile pentru supravegherea copiilor, grădinițele gratuite. O asemenea combinație de ajutoare financiare și de servicii acordate familiilor pare a fi eficientă.

8.5 Problema egalității dintre femei și bărbați în ceea ce privește responsabilitățile familiale și reconcilierea vieții de familie cu cea profesională este evident foarte importantă pentru a se ajunge la redinamizarea familiilor europene. Aceasta merge mână în mână cu necesitatea de a se elimina cauzele structurale ale diferențelor de venituri dintre femei și bărbați, legate în special de faptul că adesea doar femeile poartă povara îngrijirii și educației copiilor.

8.6 A ajunge la o egalitate și la un echilibru între femei și bărbați — în funcție de aspirațiile, gusturile și calitățile fiecăruia — în raport cu posibilitatea de a-și câștiga traiul, de a-și împărți responsabilitățile părintești, familiale și casnice, de a participa la viața politică sau la alte activități de interes colectiv joacă un rol de o mare importanță pentru demografie și rata natalității. Majoritatea femeilor își doresc în mod legitim, asemenea bărbaților, să aibă o activitate profesională, să aibă copii și să aibă posibilitatea de a juca un rol în societate.

8.7 Pretutindeni în Europa, se înregistrează o creștere generală a vârstei maternității și paternității, fapt care are consecințe asupra fertilității, chiar dacă știința medicală modernă și cercetările în materie de sănătate publică permit ca mamele să aducă pe lume copii la vârste tot mai înaintate. Motivele pentru care femeile devin mame mai târziu sunt legate, în special, de durata mai mare a studiilor, dar și de așteptările cuplurilor ca fiecare partener să aibă un loc de muncă suficient de stabil și de bine remunerat pentru a putea lua în considerare posibilitatea de a crește copii. În această privință, șomajul tinerilor și nesiguranța anumitor locuri de muncă, mai ales pentru femei, nu pot avea decât un efect negativ asupra fertilității și vieții familiale. În general, modul european de organizare a vieții economice și sociale, în care tinerii se integrează din ce în ce mai târziu într-o activitate profesională stabilă, iar persoanele active sunt determinate să se pensioneze din ce în ce mai devreme, precum și noile moduri de viață ale tinerilor nu încurajează asumarea responsabilităților familiale și aducerea pe lume a copiilor.

8.8 Pentru a ameliora aceste situații și a se ajunge la o situație echitabilă între femei și bărbați, trebuie combinate în același timp măsurile de politică familială și măsurile de egalitate între sexe. De exemplu, prin aceasta trebuie să se înțeleagă centrele de bună calitate pentru îngrijirea copiilor, inclusiv creșele de întreprindere, precum și măsurile juridice, fiscale și sociale menite să le permită atât femeilor, cât și bărbaților reconcilierea vieții de părinte cu cea profesională și socială. Ar fi indicat să se ia în considerare măsura în care bunicii aflați încă în activitate și-ar putea diminua timpul de lucru pentru a se putea ocupa de nepoții lor. Dacă nu se reușește acest lucru, există un mare risc de a vedea femeile continuând să renunțe la a avea copii și la viața familială pentru a se consacra exclusiv realizării unei cariere profesionale.

8.9 Trebuie, de asemenea, să se asigure ca politicile aplicate să faciliteze libera alegere în privința reluării unei munci remunerate după o întrerupere a carierei datorată unei nașteri sau educării copiilor mici. În acest sens, stagiile de formare oferite persoanelor aflate în concedii parentale, ca și programele de lucru flexibile, reprezintă metode care pot fi dezvoltate, pentru ca aceste persoane să se poată ocupa de copiii mici. Trebuie dezvoltată, în acest sens, opțiunea de lucru cu fracțiuni de normă, dar fără a afecta o revenire la un program de lucru cu normă întreagă, atunci când necesitatea unei fracțiuni de normă nu mai există. În sfârșit, atunci când se revine la viața profesională după concediile parentale, trebuie avut grijă ca aceasta să nu se facă pe un post aflat sub nivelul de calificare al mamei sau tatălui care și-a întrerupt cariera profesională pentru a se ocupa de copii. Faptul de a fi beneficiat de un concediu parental recent nu trebuie considerat un element defavorabil în cazul reducerilor de personal datorate unor dificultăți economice.

8.10 Este important ca serviciile publice, la fel ca și întreprinderile, care trebuie să fie „orientate civic” să aplice sau să promoveze politicile, practicile și inovațiile sociale care facilitează viața profesională a cuplurilor care așteaptă copii sau se ocupă de educația lor. Dincolo de discursuri și de dispozițiile legii, este vorba, de asemenea, despre o problemă de atitudine colectivă și psihologică, astfel încât copilul să nu fie considerat un factor deranjant și, în consecință, mama sau tatăl să nu fie percepuți ca elemente mai puțin productive sau mai puțin „competitive”. Ar trebui încurajate inițiativele, dezvoltate treptat, de creșe de întreprindere sau creșe colective pentru mai multe întreprinderi din aceeași zonă. Acestea reprezintă într-adevăr un serviciu foarte util pentru cuplurile care au responsabilități profesionale, reducând deplasările și simplificând gestionarea timpului.

8.11 Este important, de asemenea, ca serviciile publice și întreprinderile să nu ignore problemele cu care tații cu copii mici se pot confrunta în timpul vieții profesionale pentru a putea beneficia de concedii parentale sau pentru a li se reduce timpul de lucru din motive familiale. Serviciile publice și întreprinderile ar trebui să creeze condițiile pentru ca și tații să se poată îngriji de copiii lor. Partenerii sociali joacă un rol important în acest cadru.

8.12 În general, este necesar ca tații să fie încurajați să împartă cu adevărat responsabilitățile familiale pe toate planurile și, în special, pe plan educativ. Multe studii sociologice indică faptul că „absența” tatălui este cauza dificultăților mai mari care apar în educația tinerilor.

8.13 Astfel, politicile aplicate sau de aplicat sunt diverse, dificultățile care trebuie depășite sunt de diferite tipuri, dar obiectivele sunt comune, pentru a le permite bărbaților și femeilor care doresc acest lucru să întemeieze o familie și să aibă copii. Cu toate acestea, toate sondajele arată că dorința europenilor de a avea copii nu este satisfăcută și că dorința de a avea un al treilea copil, formulată adesea, nu este realizată, de cele mai multe ori din motive financiare sau materiale și din cauza apariției unor dificultăți de reconciliere a carierei profesionale cu viața de familie, în special în cazul mamelor.

8.14 Există și un aspect mai puțin material. Uniunea Europeană, deși reprezintă una dintre cele mai dezvoltate și mai bogate părți ale lumii, trece printr-o perioadă de preocupare latentă. Celor trei decenii de prosperitate le-au urmat incertitudinile economice, preocupările legate de degradarea mediului și de schimbările climatice, unele consecințe negative ale globalizării, complexitatea societăților moderne, pierderea încrederii populației în capacitatea guvernelor de a acționa asupra evenimentelor, care au determinat instalarea unei stări de pesimism difuz care nu încurajează natalitatea în Europa. Pentru prima dată după mult timp, în mai multe țări europene, părinții au, într-adevăr, sentimentul neputinței de a le promite copiilor lor un viitor mai bun.

8.15 Nu este exclusă nici punerea în discuție a întrebării dacă este cultura predominantă favorabilă familiei și creșterii copiilor, dacă imaginea unei familii reușite este pusă în valoare suficient, dacă individualismul și un anumit tip de materialism consumarist nu îl fac pe om să uite că este o ființă individuală, dar totuși creată pentru o viață în comunitate. De altfel, preocupările cele

mai profunde și mai presante ale europenilor se referă la viața de familie: educație, locuință, perspective profesionale, stabilitate afectivă și dezvoltare personală. Poate că prioritatea ar fi adoptarea unei viziuni mai optimiste și mai generoase despre viața de familie, dar atunci când abordăm problema familiei și a natalității, atingem prin definiție partea cea mai intimă a ființei umane. În consecință, autoritățile publice, a căror responsabilitate este asigurarea binelui comun, ar trebui să creeze noi oportunități, să garanteze femeilor și bărbaților din ziua de azi o libertate reală de a-și întemeia o familie și de a crește cât de mulți copii își doresc, fără a se amesteca în opțiunile lor personale de dezvoltare.

8.16 Familiile reprezintă surse de prosperitate economică, în special atunci când ambii părinți au posibilitatea de a exercita o activitate profesională, și de solidaritate socială. Uniunea Europeană ar trebui să încurajeze luarea în considerare a dimensiunii familiale în politicile sale economice și sociale și ar trebui să promoveze o politică a familiei durabile, după exemplul bunelor practici.

Bruxelles, 14 martie 2007.

Președintele
al Comitetului Economic și Social European
Dimitris DIMITRIADIS
